

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת ויקהל, תשס"ג
מספר 485מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמןהערות למאמר של הרב מרדכי פירון על אסתטיקה ביהדות
(דף שבועי לפרשת תצוה, מס' 483 תשס"ג)

המאמר הנזכר לעיל עוסק באסתטיקה ביהדות, ועל אף זאת מוצא המחבר לנכון לבצע הקבלה בין אסתטיקה ולאטיקה ואלו דבריו:

מן הראוי לציין כי האטיקה במקביל לאסתטיקה, שייכת לתחום הערכים האנושיים, ולכן אף היא רלטיביסטית לחלוטין. במישור המוסרי לא ניתן למעשה לעולם להכריע באופן ברור ומוחלט בשאלת "הטוב והרע", שזהו בעיית תורה המוסר, בעיקרה. ברם בנושא המוסר, על כל השלכותיו, קבעה תורה ה', החל מתקופת המקרא, תוך פיתוח והעמקה בספרות התנאים והאמוראים... עד עצם היום הזה, קריטריונים ברורים של מוסר הטרונומי, המושתת על צו אלוקי, שהוא לכן אבסולוטי ונצחי.

מבלי להיכנס לכל הסוגיה הנכבדה של יחסי מוסר ויהדות, יש בקטע זה מספר קביעות גורפות, מחד הן פוסט-מודרניות ומאידך הן פונדמנטליסטיות. הקביעה שהמוסר האנושי הוא תלוי תרבות וזמן בלבד מרוקנת מכל משמעות את האמירה ש"דרך ארץ" קדמה לתורה עשרים ושש דורות. דומה שתשובתו של הרוצח הראשון בתנ"ך אשר טען כמענה לשאלת הקב"ה "איה הבל אחיך" את הטענה הצינית "השומר אחי אנוכי" - טענה טובה היא. שכן אם המוסר הוא תלוי תרבות וחברה, היה קין יכול לטעון שבחברה שאותה הוא בחר לעצב אין הרצח עברה, מכיוון שעדיין לא היה בשום מקום ציווי האוסר שפיכת דמים, כי הציווי על "שופך דם האדם" טרם הגיע לאוזניו. לא אפרט כרוכל את כל המקורות שבהם עסקו גדולי ישראל, מתקופת חז"ל ועד היום, בתוקפו של המוסר הטבעי, ואפנה את הקוראים, מתוך שלל ספרים, לספר אחד שיצא בשנים האחרונות "יהדות, בין דת ומוסר" של פרופ' אבי שגיא, העורך ניתוח מעמיק של תמטיקה זו.

צר לי שאני נזקק לדוגמה של גרמניה הנאצית כדי להפריך את הטענה בדבר הרלטיביזם המוסרי. העולם התרבותי יצא למלחמה כנגד ממלכת הרשע הגרמנית בשם המוסר האנושי האוניברסלי, ודומה שלאחר הדברת השטן הנאצי רק קיצוניים פְּנָטִים מביטים בערגה לימי האופל של הרוע המוחלט שממנו סבל עמנו יותר משאר העמים. האם אין זה חובה על כל בני תרבות באשר הם להוקיע מעשים אלו בשם המוסר האוניברסלי, בין אם הם מאמינים במוסר טרנסנדנטלי כלשהו ובין אם לאו?

ואשר לפונדמנטליזם דתי. הכותב מודה שההלכה שבידנו אף שהיא "מצוידת בקריטריונים ברורים של מוסר הטרונומי", הרי בפועל היא פרי של פיתוח, העמקה והרחבה של חכמים מתקופת חז"ל עד ימינו האלו. וכי מניין לו שחכמי ישראל אינם מושפעים מהלכי רוח של זמנם, וכי התרבות שבתוכה הם פועלים אינה מעצבת את התנהגותם בחיי יום יום? אם כן לדברי הכותב עצמו, אולי ההלכה שבידיהם גם היא סובלת מרלטיביזם, ככל מעשה בני אדם העוסקים בנורמות של התנהגות אנושית? אם יטען הטוען שפוסק הלכה בכל דור ודור ואף בדורנו, נהנה מגילוי שכינה, הרי כבר נקוט בידנו הכלל ש"לא בשמים היא!" והפוסק נדרש להכריע לפי מיטב ידיעתו ההלכתית ולפי מיטב הכרתו את המציאות עליה הוא מחיל את ההלכה.

מאיר רוט
מרכז לתשתיות תקשוב ומערכות מידע